

Ο Αλφαριθμητισμός των γυναικών (ιστορική αναδρομή)

του Δημήτρη Βεργίδη*

Το 1882 ο διευθυντής του διδασκαλείου Κερκύρας Χαρίσιος Παπαμάρκος μετά από επιθεώρηση των δημοτικών σχολείων του νησιού διεπίστωσε ότι «Τό θήλυ φύλον ουδαμού φοιτά εις τα σχολεία, είναι σύμπαν εντελώς αγράμματον και απαίδευτον». Η διαπίστωση αυτή μπορούμε να υποθέσουμε με βεβαιότητα ότι δεν δημιουργήσε κανένα πρόβλημα στους αρμοδίους. Ήδη από το 1867 ο υπουργός Παιδείας με έγγραφό του προς το διευθυντή του ελληνικού σχολείου Σκύρου είχε διατυπώσει τη θέση του επίσημου κράτους για την εκπαίδευση των κοριτσιών, παρεμβαίνοντας διότι: «Μετ' απορίας ημών είδομεν εν τω υποβληθέντι δια της (...) αναφοράς σας καταλόγω των εις την δοκιμαστήριον εξέτασιν υποβληθέντων αποφοίτων μαθητών των δημοτικών σχολείων Σκύρου, συμπεριλαμβανόμενα και κοράσια δύο, την Μαρिγώ Κομνηνού και την Καλή Σκουλουδάκη... σας καθιστώμεν προσεκτικότερους του λοιπού, και θεωρούμεν περιττόν να σας παραγγειλωμεν ότι την εγκριθείσαν Μαρिγώ Κομνηνού δεν δύνασθε να κατατάξετε εν τω Ελληνικώ σχολείω».

Αν όμως η Μαρिγώ, μαζί με χιλιάδες κορίτσια της εποχής της στερήθηκε το δικαίωμα στη μόρφωση, στα μεγάλα αστικά κέντρα και κυρίως στην Αθήνα την ίδια περίοδο ιδρύθηκαν γυναικείες μορφωτικές οργανώσεις που συμπεριελάμβαναν στους στόχους τους τον αλφαριθμητισμό των γυναικών. Πιο συγκεκριμένα, το 1872 ιδρύθηκε στην Αθήνα ο «Σύλλογος κυριών υπέρ της γυναικείας παιδείσεως» και μερικές δεκαετίες αργότερα, το 1910, ιδρύθηκε το

«Λύκειο Ελληνίδων». Παράλληλα, το Εργατικό Κέντρο Αθηνών ίδρυσε το 1911 Κυριακόν Σχολείο Εργατριών, στο οποίο διδασκονταν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, θρησκευτικά, υγιεινή, μουσική, ιχνογραφία και γυμναστική.

Η πρώτη παρέμβαση του κράτους στον αλφαριθμητισμό των γυναικών και γενικότερα των ενηλίκων σημειώνεται το 1929, από την κυβέρνηση των Φιλελευθέρων, με την ψήφιση του νόμου 4.397 «Περί στοιχειώδους εκπαίδευσσεως», στον οποίο προβλέπεται η ίδρυση νυχτερινών σχολείων. Ενδεικτικός για τις αντιλήψεις του νομοθέτη είναι ο τίτλος του κεφαλαίου στο οποίο περιλαμβάνεται το άρθρο για τα νυχτερινά σχολεία: «Δημοτικά σχολεία δια τους πνευματικώς ανωμάτους παιδας. Υπαίθρια σχολεία (γιά ασθενικά παιδιά). Νυκτεριναί σχολαί». Οι αρμόδιοι για τον αλφαριθμητισμό των ενηλίκων και τη λειτουργία των νυχτερινών σχολείων, εμφορούμενοι από τις ίδιες αντιλήψεις, χαρακτήριζαν τον αναλφαριθμητισμό σύφιλη, πανούκλα, ελονοσία... Οι ιδεολογικές αυτές επιλογές, καθώς και τα πενιχρά οικονομικά μέσα που διατέθηκαν υπονόμισαν την προσπάθεια αυτή ευθύς εξ αρχής.

Προσθέτω ότι ένας από τους σκοπούς των νυχτερινών σχολείων —ίσως ο κυριότερος— ήταν «... η υποβοήθησις της γλωσσικής αναπτύξεως των ξενοφώνων και η παροχή εις τούτους στοιχείων μορφώσεως εκ της συγχρόνου ζωής του εθνους». Τό πρόβλημα των ξενοφώνων είχε τεθεί, λοιπόν, ήδη πριν από εξήντα χρόνια· δυστυχώς σήμερα εξακολουθεί να παραμένει πρόβλημα.

Στις συζητήσεις που έγιναν στη Βουλή ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου είχε προτείνει να απαγορευθεί η εγγραφή των αγραμμάτων στους εκλογικούς καταλόγους. Το μέτρο αυτό, όμως, εφαρμόστηκε μόνο για τις γυναίκες. Πράγματι το 1925 δόθηκε το δικαίωμα ψήφου για τις δημοτικές εκλογές στις γυναίκες 30 χρόνων και άνω που γνώριζαν ανάγνωση και γραφή. Ας σημειωθεί ότι κατά τον Γληνό ο αναλφαριθμητισμός των γυναικών έφτανε εκείνη την εποχή, το 70%. Και όπως σωστά ρωτούσε η Έλλη Λαμπρίδη, που άσκησε κριτική στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1929 από τις στήλες της Ακρόπολης, «επιτρέπεται σ' ένα κράτος που αφήνει το 55-60% των γυναικών του αναλφάβητες να τους αρνηθεί ύστερα επί τη βάση της ελλείψεως αυτής τα στοιχειώδη ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα;» Μάλιστα, ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας υπέβαλε υπόμνημα για τη γυναικεία εκπαίδευση στη κοινοβουλευτική επιτροπή επί των εκπαιδευτικών, εκπροσωπούμενος από τις κυρίες Λαμπρίδη και Σβώλου.

Ο εμφύλιος πόλεμος και η ήττα της αριστεράς ακύρωσαν τις προσπάθειες που είχαν γίνει στη διάρκεια της εθνικής αντίστασης για τον αλφαριθμητισμό των γυναικών. Έτσι, στη μεταπολεμική Ελλάδα, παρ' όλες τις ραγδαίες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές αλλαγές που άλλαξαν και τη θέση της γυναίκας, το πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού των γυναικών δεν έχασε τίποτα από την οξύτητά του. Αντίθετα, η μαζική αστικοποίηση του πληθυσμού έφερε την γυναίκα σ' ένα περιβάλλον στο οποίο η ανάγνωση και η γραφή ήταν ανα-

* Κοινωνιολόγος της Εκπαίδευσης. Η διατριβή του με θέμα «Η εξέλιξη και ο ρόλος της Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Ελλάδα», υποστηρίχθηκε σε γαλλικό πανεπιστήμιο. Διδάσκει στα Παιδαγωγικά Τμήματα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Εργάστηκε από το 1982 έως το 1986 στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης και διετέλεσε υπεύθυνος του Προγράμματος αλφαριθμητισμού ενηλίκων. Διετέλεσε, επίσης, μέλος της ειδικής ομάδας εργασίας που συστάθηκε από την Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την αντιμετώπιση του αναλφαριθμητισμού στα κράτη μέλη.

Είναι συνεργάτης του Ινστιτούτου Διαρκούς Επιμόρφωσης και της Ελληνικής Εταιρίας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης. Έχει δημοσιεύσει μελέτες και άρθρα για τη λαϊκή επιμόρφωση και το πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού.

γκαίες στην καθημερινή ζωή.

Οι προσπάθειες αλφαριθμητισμού των γυναικών στις αστικές περιοχές στηρίχθηκαν και πάλι στις γυναικείες οργανώσεις. Σημαντικό έργο προς την κατεύθυνση αυτή επέτελεσε το Λύκειο Ελληνίδων, που ίδρυσε Κέντρα αγραμμάτων απόρων γυναικών σε διάφορες συνοικίες της πρωτεύουσας. Από τη μελέτη του αρχείου του νυχτερινού σχολείου Παγκρατίου, που λειτούργησε από το 1950 έως το 1974, συνάγεται ότι ο αλφαριθμητισμός των γυναικών συνδέθηκε με τη φιλανθρωπία και όχι με τα κοινωνικά τους προβλήματα. Ορισμένες «μαθήτριες», μάλιστα, φοίτησαν στο νυχτερινό σχολείο πάνω από 20 χρόνια εξασφαλίζοντας έτσι την εγγραφή τους στους καταλόγους διανομής τροφίμων και ρούχων που προορίζονταν για τις άπορες.

Απλοϊκές γυναίκες οι περισσότερες, στο ερώτημα «Γιατί θέλω να μάθω γράμματα» απαντούν: «Εγώ θέλω να μάθω για να διαβάζω και να γράφω».

Άλλες πάλι γράφουν ότι «σήμερα χωρίς γράμματα είμαι ξύλο απελέκητο». Άλλες έχουν διαπιστώσει ότι «όταν ξέρεις γράμματα έχεις άλλη υπόληψη στην κοινωνία».

Μια συγκλονιστική απάντηση είναι αυτή μιας γυναίκας που στερήθηκε αυτό που για μας είναι σχεδόν αυτονόητο: τη γνώση της ανάγνωσης και της γραφής.

«Ήμε σαράντα επτα ετόν τη ζοη δεν τι εχαρίκα διοτι δεν ηξερα γραματα».

Σήμερα το πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού έχει αλλάξει μορφή. Όμως αποτελεί

ένα σύγχρονο και υπαρκτό πρόβλημα, σήμερα περισσότερο παρά ποτέ, γιατί τώρα υπάρχουν οι υλικοί όροι για την αντιμετώπισή του. Δεν πρόκειται βέβαια για αποκλειστικά γυναικείο πρόβλημα, όμως οι αναλφάβητες γυναίκες δεν είναι καθόλου λίγες και αποτελούν την πλειοψηφία των αναλφάβητων. Επίσης, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι, όπως διαπιστώσαμε, ο εθελοντικός αλφαριθμητισμός των γυναικών ηλικίας 20 χρόνων και πάνω που δεν υποχρεώνονται με βάση το Ν.Δ. 3094/54 να φοιτήσουν σε νυχτερινό σχολείο επιτεύχθηκε, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, μόνο χάρη στη συμβολή των γυναικείων οργανώσεων. Η συμμετοχή τους λοιπόν σε οποιαδήποτε εκστρατεία αλφαριθμητισμού γυναικών είναι αναγκαία προϋπόθεση για την επιτυχία της.